

УДК 343.98

Є. Є. Демидова, аспірант кафедри криміналістики Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», м. Харків

СУТНІСТЬ ДОПИТУ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА

У статті розглянуто поняття та ознаки допиту судового експерта у кримінальному судочинстві, а також сутність і процесуальне значення його результатів. Проаналізовано різні підходи до визначення досліджуваного поняття у науковій літературі, а також відповідні норми чинного законодавства України та зарубіжних країн.

Ключові слова: допит, судовий експерт, висновок експертизи.

За своєю сутністю допит — це процесуальна дія, яка являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у справі¹. Це процес обміну інформацією, процес взаємодії, взаємосприйняття учасників².

Згідно з чинним КПК України судовий експерт може бути допитаний з метою одержання роз'яснення або доповнення наданого ним висновку як під час досудового слідства (ст. 201), так і судового розгляду справи (ст. 311). Проблема допиту судового експерта у кримінальному судочинстві приділялася певна увага³, проте у біль-

¹ Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія / В. Ю. Шепітько. — Х. : Харків юридичний, 2007. — С. 265.

² Шепітько В. Ю. Психологія судової діяльності : навч. посіб. / В. Ю. Шепітько. — Х. : Право, 2006. — С. 94.

³ Ароцкер Л. Е. Тактика и этика судебного допроса / Л. Е. Ароцкер. — М. : Юрид. лит., 1969. — 120 с.; Богославська М. О. Допит експерта слідчим і в суді / М. О. Богославська, Н. І. Клименко // Криміналіст. вісн. — 2010. — № 1 (13). — С. 29–34; Великий Д. Процесуальное значение допроса эксперта / Д. Великий // Рос. юстиция. — 2000. — № 9. — С. 46–47; Лобан И. Е. Судебно-медицинская деятельность в уголовном судопроизводстве: правовые, организационные и методические аспекты / И. Е. Лобан, Г. И. Заславский, В. Л. Попов. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. — 467 с.; Россинская Е. Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе / Е. Р. Россинская. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Норма, 2009. — 656 с.; Удалова Л. Допит експерта: проблеми законодавчого врегулювання / Л. Удалова // Право України. — 2003. — № 2. — С. 111–112; Щербаковський М. Г. Призначення та проведення судових експертиз / М. Г. Щербаковський. — Х. : Фактор, 2011. — 400 с.

шості випадків вони розглядалися у контексті проведення судової експертизи або оцінки її висновку, але системних досліджень не проводилося. Залишаються невирішеними питання щодо поняття допиту судового експерта, його ознак, підстав та порядку проведення, природи та процесуального значення отриманих результатів.

Процесуальний порядок проведення допиту судового експерта на досудовому слідстві передбачений главою XVIII КПК України, яка регламентує проведення судової експертизи. Це означає, що законодавець у процесі проведення судової експертизи включає і провадження допиту. У зв'язку з цим у наукових джерелах зустрічаються суперечливі погляди вчених на сутність допиту судового експерта. Деякі вчені розглядають такий допит як основну процесуальну форму використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві й вважають його самостійною слідчою (судовою) дією (І. Є. Лобан, Г. Й. Заславський, В. Л. Попов, М. І. Порубов, М. Г. Щербаковський, О. О. Бондаренко)¹. Інші — як доповнення або продовження експертного висновку, а його результати — складовою частиною цього висновку експертизи (М. П. Климчук, І. Л. Петрухін)².

Відповідно до чинного кримінально-процесуального законодавства допит судового експерта не є обов'язковою слідчою (судовою) дією, але він може бути проведений тільки після того, як усі дослідження завершені, висновок оформлений і наданий слідчому (суду). До надання висновку проведення допиту судового експерта

¹ Бондаренко О. О. Допит експерта у кримінальному судочинстві / О. О. Бондаренко // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19–20 черв. 2002 р.). – Х. : Право: ХНДІ суд. експертиз ім. М. С. Бокаріуса, 2002. – Вип. 2. – С. 152; Лобан І. Е. Судебно-медичинская деятельность в уголовном судопроизводстве: правовые, организационные и методические аспекты / И. Е. Лобан, Г. И. Заславский, В. Л. Попов. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. – С. 55; Порубов Н. И. Допрос в советском уголовном судопроизводстве / Н. И. Порубов. – Минск : Вышэйшая шк., 1973. – С. 236; Щербаковський М. Г. Призначення та проведення судових експертиз / М. Г. Щербаковський. – Х. : Фактор, 2011. – С. 236.

² Климчук М. П. Участь спеціаліста та експерта в розслідуванні злочинів про порушення правил безпеки дорожнього руху / М. П. Климчук // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Сер. юридична. – 2008. – Вип. 2. – С. 194; Петрухін І. Л. Експертиза как средство доказывания в советском уголовном процессе / И. Л. Петрухин. – М. : Юрид. лит., 1964. – С. 47; Порубов Н. И. Тактика допроса на предварительном следствии : учеб. пособие / Н. И. Порубов. – М. : БЕК, 1998. – С. 143.

неможливе, оскільки відсутній предмет допиту¹. Неприпустимо допитувати як експерта іншу обізнану особу, якщо вона не надавала висновку, з приводу якого ведеться допит. Така обізнана особа може надавати суду та сторонам допомогу як спеціаліст². Тобто допиту підлягає лише той судовий експерт (або експерти), який безпосередньо проводив відповідне дослідження та надав висновок. Проведення допиту та провадження судової експертизи мають різні форми, але вони об'єднані досягненням спільної мети — надання слідчому (суду) та іншим учасникам кримінального процесу повних, об'єктивних й обґрунтованих відповідей на питання, що становлять предмет експертного дослідження. Якщо висновок судової експертизи дозволяє отримати конкретний результат застосування спеціальних знань обізнаною особою, то його допит надає можливість повною мірою зрозуміти його, оцінити й спрямувати на максимально ефективне використання для встановлення об'єктивної істини у справі. Тобто розгляд допиту судового експерта самостійно є не логічним, оскільки без попередньо проведеної експертизи він втрачає сенс у своєму провадженні. Отже, такий допит не тільки залежить, а й обумовлюється проведенням певної судової експертизи, тому його слід розглядати як доповнення до висновку судового експерта.

У криміналістичній літературі існують різні підходи до визначення поняття «допит судового експерта». О. О. Бондаренко вважає, що допит судового експерта є самостійною слідчою дією, яка спрямована на роз'яснення та доповнення висновку і є одним із засобів його перевірки та оцінки³. М. І. Порубов визначає такий допит як самостійну слідчу дію, спрямовану на роз'яснення або доповнення висновку, один із способів його перевірки й оцінки⁴. Є. Г. Ковален-

¹ Щербаковський М. Г. Призначення та проведення судових експертиз / М. Г. Щербаковський. – Х. : Фактор, 2011. – С. 237.

² Вільгушинський М. Й. Тактика судового слідства в системі криміналістики : монографія / М. Й. Вільгушинський. – Х. : Право, 2010. – С. 142; Зайцева Е. А. Правовой институт судебной экспертизы в современных условиях / Е. А. Зайцева. – Волгоград : Изд-во Волгогр. гос. ун-та, 2003. – С. 176.

³ Бондаренко О. О. Допит експерта у кримінальному судочинстві / О. О. Бондаренко // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19–20 черв. 2002 р.). – Х. : Право : ХНДІ суд. експертиз ім. М. С. Бокаріуса, 2002. – Вип. 2. – С. 152.

⁴ Порубов Н. И. Допрос в советском уголовном судопроизводстве / Н. И. Порубов. – Минск : Вышэйшая шк., 1973. – С. 236.

ко — як один із способів оцінки достовірності висновку судового експерта¹. Тобто більшість учених для визначення поняття «допит судового експерта» виходять не із сутності, а з мети, на досягнення якої спрямоване проведення цієї процесуальної дії, — отримання роз'яснень або доповнень наданого висновку експертного дослідження. У юридичній літературі акцентувалася увага на недоліках такого визначення². В. Ю. Шепітько зазначає, що загальним недоліком розглядуваного підходу є його спрощеність, оскільки допит — це не пасивне отримання відомостей, а активна діяльність осіб, що беруть у ньому участь. Крім того, отримання об'єктивної інформації від допитуваного — це мета, але не сутність допиту³.

Т. В. Авер'янова та В. Ф. Статкус розглядають проведення допиту судового експерта як надану йому можливість роз'яснити окремі фрагменти його дослідження; уточнити, роз'яснити, розтлумачити свої висновки; обґрунтувати правомірність і доцільність застосування ним тих методів, методик і технічних засобів, які він використовував у дослідженні, за необхідності доповнити свій висновок⁴. Зазначене визначення є більш змістовним, проте акцентує увагу на тому, що таке роз'яснення необхідне самому експерту, а не слідчому (суду), що суперечить меті проведення такого допиту. Судовий експерт надає розгорнутий висновок⁵, і отримання роз'яснень або доповнень необхідне в першу чергу слідчому або суду, а не експерту. Л. Ю. Ароцкер формулює поняття такого допиту як завершальний етап провадження експертизи, який дозволяє суду та іншим учасникам процесу усунути всі сумніви, що виникли у зв'язку з проведенням експертизи, отримати необхідні роз'яснення

¹ Коваленко Є. Г. Наукові засади кримінально-процесуального доказування : монографія / Є. Г. Коваленко. — К. : Юрінком Інтер, 2011. — С. 371.

² Вільгушинський М. Й. Тактика судового слідства в системі криміналістики : монографія / М. Й. Вільгушинський. — Х. : Право, 2010. — С. 142; Зайцева Е. А. Правовой институт судебной экспертизы в современных условиях / Е. А. Зайцева. — Волгоград : Изд-во Волгогр. гос. ун-та, 2003. — С. 67.

³ Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія / В. Ю. Шепітько. — Х. : Харків юридичний, 2007. — С. 267.

⁴ Практическое руководство по производству судебных экспертиз для экспертов и специалистов : науч.-практ. пособие / под ред. Т. В. Аверьяновой, В. Ф. Статкуса. — М. : Юрайт, 2011. — С. 672–673.

⁵ Шепітько В. Ю. Психологія судової діяльності : навч. посіб. / В. Ю. Шепітько. — Х. : Право, 2006. — С. 97.

і доповнення висновку експерта¹. Крім того, допит судового експерта, на думку науковця, це один з ефективних засобів перевірки наукової обгрунтованості, умотивованості експертного висновку². Убачається спірним погляд ученого на використання допиту судового експерта з метою усунення сумнівів щодо його висновку, оскільки у такому разі доцільним є проведення повторної експертизи, а не допиту. М. О. Громов і Є. Ю. Попова вважають, що допит експерта — це слідча дія, яка проводиться після отримання його висновку в порядку, передбаченому законом, з метою роз'яснення, уточнення або доповнення наданого ним висновку³. Крім того, науковці обмежують такий допит отриманням від судового експерта тільки усних відомостей⁴. Проте вважаємо за доцільне надавати можливість судовому експерту самостійно викласти у протоколі допиту відповіді на питання слідчого, особливо якщо вони потребують дослівних формулювань, які у більшості випадків містять спеціальні терміни і специфічні висловлювання⁵, а також формули або креслення тощо.

Висновок судової експертизи є результатом використання спеціальних знань. У зв'язку з цим у слідчого, суду та інших учасників судового розгляду, які не володіють такими спеціальними знаннями, може виникнути необхідність в отриманні роз'яснень або доповнень висновку, до якого прийшов судовий експерт, роз'яснення значення спеціальних термінів і формулювань, змісту методик дослідження, пояснень розбіжностей між заключною та дослідницькою частинами висновку. Також якщо члени комісії судових експертів дійшли різних висновків, під час допиту з'ясовуються причини таких розбіжностей⁶. Крім того, під час оцінки висновку слідчим або судом можуть бути виявлені експертні помилки. У зв'язку з цим

¹ Ароцкер Л. Е. Тактика и этика судебного допроса / Л. Е. Ароцкер. — М. : Юрид. лит., 1969. — С. 106.

² Там само. — С. 107.

³ Громов Н. Показания эксперта как источник доказательств / Н. Громов, Е. Попова // Уголов. право. — 2003. — № 3. — С. 81.

⁴ Там само. — С. 80.

⁵ Порубов Н. И. Допрос в советском уголовном судопроизводстве / Н. И. Порубов. — Минск : Вышэйшая шк., 1973. — С. 239.

⁶ Россинская Е. Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе / Е. Р. Россинская. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Норма, 2009. — С. 290.

Т. В. Авер'янова та В. Ф. Статкус вважають, що ці помилки в деяких випадках можуть бути «нейтралізовані» шляхом допиту цих осіб¹. З таким поглядом важко погодитись. Експертна помилка — це судження судового експерта або його дії, що не відповідають об'єктивній дійсності, а тому і не приводять до мети експертного дослідження. Вона є результатом добросовісної омані². Завдяки проведенню допиту можна виявити наявність такої помилки у висновку судового експерта, однак не усунути її. У разі виявлення наявності помилки у висновку судової експертизи має призначатися повторна судова експертиза, а не проводиться допит судового експерта, оскільки у такому випадку проведення допиту судового експерта є заміною проведення судової експертизи, що є неприпустимим.

Здебільшого у наукових джерелах зазначається, що результатом проведення допиту судового експерта є його показання, які являють собою відомості, повідомлені ним на допиті, проведеному після отримання його висновку, з метою роз'яснення або уточнення даного експертного висновку³. О. Р. Россинська та О. І. Галяшина визначають, що показання судового експерта представляють собою дані, повідомлені ним на допиті, проведеному після отримання його висновку, з метою роз'яснення або уточнення цього експертного висновку, та вважають, що показання судового експерта є продовженням висновку і тому мають доказове значення⁴. Слід зазначити, що на відміну від показань свідка, потерпілого, підозрюваного та обвинуваченого, які передбачені главою «Докази» КПК, показання експерта там відсутні. Необхідно також звернути увагу, що і ст. 65 КПК України окремо не передбачає такого джерела доказів, як показання експерта.

¹ Практическое руководство по производству судебных экспертиз для экспертов и специалистов : науч.-практ. пособие / под ред. Т. В. Аверьяновой, В. Ф. Статкуса. — М. : Юрайт, 2011. — С. 385.

² Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия / Р. С. Белкин. — 2-е изд. доп. — М. : Мегатрон XXI, 2000. — С. 157.

³ Россинская Е. Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе / Е. Р. Россинская. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Норма, 2009. — С. 292.

⁴ Россинская Е. Р. Настольная книга судьи. Судебная экспертиза / Е. Р. Россинская, Е. И. Галяшина. — М. : Проспект, 2010. — С. 201.

Термін «показання» означає усний або письмовий виклад обставин якої-небудь справи¹, його застосування до інформації, яка отримується в результаті проведення допиту судового експерта, не відповідає сутності цієї процесуальної дії. Експерт, свідок, потерпілий дають різні за якістю та обсягом показання². Показання свідка являють собою інформацію, яку він сприймав завдяки тому, що спостерігав за подією злочину. Свідок створений самим випадком, збігом обставин, і та інформація, яку він має у своєму розпорядженні і надає слідчому, відома йому ще до виклику на допит. Свідок не може бути замінений і не підлягає відводу. Судовий експерт залучається до судочинства у зв'язку з володінням ним спеціальними знаннями, необхідними для провадження експертизи. На відміну від свідка, він не має жодних відомостей щодо справи до призначення його судовим експертом і встановлює обставини, що мають доказове значення, завдяки своїм спеціальним знанням³. Його допит надає можливість краще зрозуміти висновок експертизи, отримати необхідні пояснення й доповнення. При цьому судовий експерт не дублює викладену у висновку інформацію, а уточнює її. Тому сутність допиту судового експерта виражається не в отриманні показань та одержанні відповідного доказу, що є властивим для допиту інших осіб, а в уточненні фактичних даних, які вже встановлені висновком судової експертизи. Тому, на нашу думку, під час проведення допиту судовий експерт надає не показання, а пояснення.

У наукових джерелах неодноразово поставало питання щодо сутності отриманих роз'яснень і доповнень. Н. Я. Калашнікова та П. П. Щоголов вважають, що відповіді судового експерта на питання під час його допиту слід розглядати у формі додаткового висновку⁴.

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – С. 1024.

² Шепітько М. В. Кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве показання : монографія / М. В. Шепітько. – Х. : Вид. агенція «Апостіль», 2012. – С. 65.

³ Порубов Н. И. Допрос в советском уголовном судопроизводстве / Н. И. Порубов. – Минск : Вышэйшая шк., 1973. – С. 239.

⁴ Калашникова Н. Я. Гарантии прав свидетеля, эксперта, переводчика и понятого в советском уголовном процессе / Н. Я. Калашникова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1966. – С. 17; Щоголов П. П. Вопросы судебно-медицинской экспертизы в уголовно-процессуальном законодательстве / П. П. Щоголов // Правоведение. – 1961. – № 4. – С. 137.

Такий погляд відповідає юридичній природі змісту одержаних даних, але не її формі. Оскільки висновок — це результат проведення експертного дослідження, тому він не може бути результатом проведення допиту. Крім того, якщо під час допиту виникне необхідність у проведенні додаткових досліджень, то у такому випадку має призначатися додаткова експертиза. Вважаємо, що ці дані слід розглядати як додаток до висновку судової експертизи. Така форма отриманих результатів відповідає і змісту одержаної інформації, і її сутності та значенню. Крім того, окремо результат такого допиту не можна віднести до джерел доказів, але в сукупності з висновком експертного дослідження він набуває такого статусу.

Одним із шляхів удосконалення чинного законодавства є звернення до зарубіжних аналогів¹. КПК Німеччини (*Strafprozessordnung*)² розрізняє надання висновку експертом в усній формі та проведення його допиту, проте законодавчого розмежування цих дій не надає. Так, на досудовому слідстві від розпорядження судді залежить, у якій формі експерт повинен надавати висновок — в усній чи письмовій (§ 82). Допит обізнаних осіб проводиться у разі, якщо для доказування фактів, що мали місце, або стану особи необхідні спеціальні знання. Такі особи в законі отримали назву «обізнані свідки» (§ 85). Тобто законодавець не тільки не пов'язує проведення допиту експерта та провадження експертизи, але й не визначає предмет допиту, обмеживши його лише належністю до справи. Крім того, сторони процесу можуть подавати клопотання щодо проведення допиту експертів, проте суд може його відхилити на підставі того, що судді володіють спеціальними знаннями, необхідними для вирішення справи (§ 244). До повноваження судді належить і призначення «нової» експертизи, підставою для якої є неповнота або неясність висновку. Відповідно до § 251 допит експерта може бути замінений оголошенням протоколу його допиту. Як джерело доказів розглядаються висновок експерта (у т. ч. усний), а також показання

¹ Капустіна М. В. Процесуальна регламентація фіксації доказової інформації в Україні та інших державах: порівняльне дослідження / М. В. Капустіна // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. — Х. : Право : ХНДІ суд. експертиз ім. М. С. Бокаріуса : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2009. — Вип. 9. — С. 108.

² *Strafprozessordnung*. In der Fassung der Bekanntmachung vom 7. April 1987 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.gesetze-im-internet.de/aktuell.html>.

обізнаних свідків. Таким чином, у кримінальному процесі Німеччини експерт — не лише засіб доказування, а й помічник судді. Експерт стоїть в одному ряду з правоохоронними органами, несе відповідальність за розслідування і вирішення справи¹.

Згідно зі ст. 156 КПК Франції² експертиза може бути призначена у випадку, коли виникає питання «технічного характеру». У разі необхідності отримання роз'яснень експерта щодо проведеного ним дослідження передбачується можливість провадження його допиту (ст. 168). Предмет такого допиту визначений законом: експерту можуть бути задані питання лише у межах виконаного ним завдання. Що стосується процесуального значення результатів проведення допиту, то слід зазначити, що КПК Франції не містить вичерпного переліку доказів, які підлягають використанню у процесі доказування³. У зв'язку з тим, що законодавством дозволено використання будь-якого доказу незалежно від того, названий він у законі чи ні, то показання експерта також визнається доказом.

Експерт у кримінальному процесі Англії і США в судовому розгляді виступає в якості свідка, який має право висловлювати свою думку щодо обставин справи на основі своїх знань і досвіду. Основне його завдання виявляється у тому, що він робить висновки для присяжних або надає достатню інформацію для оцінки фактів. Таке розуміння призначення експерта важливо для українського кримінального процесу при визначенні ролі спеціаліста⁴. Показання експерта розглядаються як показання свідка. Вони отримуються для надання достатньої інформації для оцінки фактів у питаннях, що потребують спеціальних знань чи навичок. Їх показання допускаються в тих випадках, якщо «наукові, технічні або інші спеціальні відомості допоможуть присяжному зрозуміти представлені докази або надати оцінку щодо питань справи, які оскаржуються»⁵.

¹ Молдован А. В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США : навч. посіб. / А. В. Молдован. — К. : Центр учб. л-ри, 2010. — С. 104.

² Code de procédure pénale. Version consolidée au 1 février 2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006071154>.

³ Молдован А. В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США : навч. посіб. / А. В. Молдован. — К. : Центр учб. л-ри, 2010. — С. 106.

⁴ Лоскутова Т. А. Свидетель и его показания в уголовном процессе Англии и США : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Т. А. Лоскутова. — М., 2005. — С. 10–11.

⁵ Там само. — С. 20.

Чинний КПК Польщі¹ надає право органу, що здійснює провадження, отримати висновок експерта в усній або письмовій формі (§ 1. Art. 200). Після цього у разі необхідності експерт може бути також і допитаний. Причому особи, які надавали висновок, допитуються як експерти, а особи, які брали участь у проведенні дослідження, — як свідки (§ 3. Art. 200). Слід зазначити, що такий допит розглядається як засіб оцінки та контролю висновку експертизи і самостійного статусу джерела доказу не має².

Отже, кримінально-процесуальне законодавство зарубіжних країн не завжди пов'язує допит судового експерта і проведення експертизи. Він може бути допитаний не тільки з приводу наданого висновку, а й будь-яких інших питань, які йому відомі у зв'язку з наявністю у нього спеціальних знань (Німеччина, Англія, США). Ураховуючи відповідні норми чинного КПК України, на наш погляд, такий підхід не відповідає процесуальному становищу цієї особи, а також меті провадження її допиту. У такому разі допиту підлягає спеціаліст, а не експерт.

Останнім часом ставиться під сумнів необхідність існування допиту судового експерта у кримінальному судочинстві. Деякі вчені підтримують пропозицію про виключення допиту експерта із практики досудового й судового слідства та заміну його призначенням додаткових та повторних експертиз. Цей висновок мотивується тим, що реальна необхідність роз'яснень і доповнень висновку судового експерта виникає тоді, коли експертиза визнається недостатньо ясною та повною, а це є підставою проведення додаткової чи повторної експертизи. У такий спосіб, на їх думку, повністю усуваються всі умови для допиту судового експерта³. Прихильники протилежної точки зору обґрунтовують важливість цієї процесуаль-

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego [Електронний ресурс] // Dziennik Ustaw. – 1997. – Nr. 89. – Poz. 555. – Режим доступу: <http://www.lex.pl/akt-prawny/-/akt/dz-u-97-89-555-u>.

² Jan Kudrelek. Choroba psychiczna jako przyczyna zawieszenia postępowania karnego / Jan Kudrelek // Prokuratura i Prawo. – 2004. – № 11–12. – С. 169.

³ Моїсєєв О. М. Результативність допиту експерта / О. М. Моїсєєв // Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні : матеріали наук. конф., 15 трав. 2009 р. – Х. : Право, 2009. – С. 295–296.

ної дії при розслідуванні злочинів і підтримують удосконалення її законодавчої регламентації¹.

Допит судового експерта й призначення додаткової експертизи мають схожі підстави для їх проведення — недостатня ясність або неповнота висновку. Неповнота висновку може полягати, наприклад, у тому, що досліджено не всі надані експертіві об'єкти або при складанні висновків ураховувалися не всі отримані результати, або в тому, що висновок не містить вичерпних відповідей на порушені перед ним питання, при цьому самі висновки сумнівів не викликають. Неясним вважається висновок, який не досить чітко викладений або має невизначений, неконкретний характер. Однак співпадіння підстав і завдань зазначених слідчих дій не означає збігу і їх предметів з урахуванням різних методів, якими вирішуються їх завдання². На відміну від додаткової експертизи, допит судового експерта проводиться тільки в тому разі, якщо для роз'яснення або доповнення раніше наданого висновку не потрібно проводити нові дослідження. Крім того, додаткова експертиза призначається, коли з'ясується, що усунути неповноту або неясність висновку шляхом допиту експерта неможливо³. Це слугує раціональному використанню процесуальних ресурсів.

При проведенні певних судових експертиз існує можливість повного або часткового знищення об'єкта дослідження, унаслідок чого проведення додаткової чи повторної експертизи стає неможливим. У цьому випадку з'ясування обставин справи можливо лише під час проведення допиту експерта, який безпосередньо проводив цю експертизу. Виключення допиту судового експерта із практики досудового й судового слідства може призвести до втрати частини доказової бази, що позбавить можливості слідчого і суду повно й всебічно оцінити доказ у вигляді висновку експерта, що, у свою чергу,

¹ Богославська М. О. Допит експерта слідчим і в суді / М. О. Богославська, Н. І. Клименко // Криміналіст. вісн. – 2010. – № 1 (13). – С. 29–34; Великий Д. Процесуальное значение допроса эксперта / Д. Великий // Рос. юстиция. – 2000. – № 9. – С. 47; Удалова Л. Допит експерта: проблеми законодавчого врегулювання / Л. Удалова // Право України. – 2003. – № 2. – С. 112.

² Арсеньев В. Д. Использование специальных знаний при установлении фактических обстоятельств уголовного дела / В. Д. Арсеньев, В. Г. Заблоцкий. – Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1986. – С. 78.

³ Пункт 10 ч. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 8 від 30.05.97 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах».

може призвести до прийняття слідчим невірною рішення, а судом постановлення необ'єктивного вироку. Такий захід також можна визнати обмеженням вибору слідчого у збиранні та оцінці доказів.

Допит судового експерта як різновид допиту має певні особливості. Проведений нами аналіз дозволяє виділити найбільш суттєві його ознаки: 1) такий допит є процесуальною формою використання спеціальних знань обізнаних осіб у кримінальному судочинстві; 2) може бути проведений як на досудовому слідстві, так і в суді; 3) не є обов'язковою слідчою (судовою) дією; 4) відбувається лише після проведення судової експертизи та отримання висновку; 5) метою є роз'яснення або доповнення наданого висновку експертизи; 6) предмет допиту обмежено предметом проведеної судової експертизи; 7) проводиться у випадках, коли немає необхідності у проведенні додаткових досліджень; 8) результатом є отримання пояснень, зміст яких слід розглядати у формі додатка до судової експертизи.

Отже, допит судового експерта — це процесуальна дія, яка являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами процес спілкування слідчого (суду) та судового експерта після надання ним висновку експертного дослідження з метою роз'яснення або доповнення фактичних даних, які встановлені допитуваним, у межах предмета проведеного ним дослідження, у результаті чого одержуються пояснення у формі додатка до висновку судової експертизи.

В статье рассмотрены понятие и признаки допроса судебного эксперта в уголовном судопроизводстве, а также сущность и процессуальное значение его результатов. Проанализированы различные подходы к определению исследуемого понятия в научной литературе, а также соответствующие нормы действующего законодательства Украины и зарубежных стран.

A concept and signs of interrogation of judicial expert in a criminal trial, and also essence and judicial value of its results are considered in the article. The different going near determination of the investigated concept in scientific literature and also corresponding norms of current legislation of Ukraine and foreign countries is analysed.

Рекомендовано до опублікування на засіданні кафедри криміналістики Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» (протокол № 4 від 7 лютого 2012 р.).

Рецензент — доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України В. Ю. Шепітько.